

Г. М. КОПТЄВА

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТИТУТ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Активне зростання ролі суспільства як чинника розвитку підприємства актуалізує питання соціальної відповідальності бізнесу, що надає можливість підприємствам успішно розвиватися в сучасному динамічному бізнес-середовищі, мати конкурентні переваги на світовому ринку й ефективно використовувати свій потенціал у вирішенні локальних і глобальних проблем людства. Корпоративна соціальна відповідальність є базовою вимогою сучасного підприємства, своєрідною концепцією, яка повинна враховувати різновекторні інтереси та вимоги суспільства, внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів, докільця в усіх аспектах своєї діяльності та нести відповідальність за вплив своєї діяльності на них як на локальному, так і на глобальному рівні. Метою дослідження є розвиток теоретичних положень соціальної відповідальності на підприємстві та на цій основі обґрунтування очікувань та зобов'язань стейкхолдерів задля їх забезпечення. Розуміння того, що управління діяльністю підприємства ґрунтується не на філантропії, а на прагматизмі зумовлює необхідність встановлення ключових зацікавлених сторін для кожного підприємства окремо з урахуванням цільових настанов діяльності останнього. Незважаючи на те, що для кожного підприємства склад стейкхолдерів унікальний, для дослідження дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності підприємством можуть бути використані такі їх групи: споживачі товарів (робіт, послуг), працівники, власники та інвестори, суспільство (у вигляді місцевих та державних органів влади, місцевої громади). Вказані групи стейкхолдерів мають вимоги та очікування щодо результатів діяльності підприємства. У свою чергу підприємства мають певні зобов'язання перед стейкхолдерами, що регулюються на законодавчому рівні (обов'язкові зобов'язання) та належать до добровільно узятих.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність; інтереси стейкхолдерів; очікування стейкхолдерів; зобов'язання перед стейкхолдерами; соціально відповідальний бізнес

Н. М. КОПТЄВА

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AS A BUSINESS DEVELOPMENT INSTITUTE

The active growth of the role of society as a factor in the development of the enterprise actualizes the issue of social responsibility of business, which provides an opportunity for enterprises to develop successfully in the modern dynamic business environment, have competitive advantages in the world market and effectively use their potential in solving local and global problems of humanity. Corporate social responsibility is a basic requirement of a modern enterprise, a unique concept that must take into account the multi-vector interests and requirements of society, internal and external stakeholders, the environment in all aspects of its activities and bear responsibility for the impact of its activities on them both at the local and global level. The purpose of the study is to develop the theoretical provisions of social responsibility at the enterprise and, on this basis, to justify the expectations and obligations of stakeholders in order to ensure them. Understanding that the management of the company's activities is not based on philanthropy, but on pragmatism makes it necessary to establish key stakeholders for each company separately, taking into account the target guidelines of the latter's activities. Despite the fact that the composition of stakeholders is unique for each enterprise, the following groups of them can be used to study compliance with the principles of corporate social responsibility by the enterprise: consumers of goods (works, services), employees, owners and investors, society (in the form of local and state authorities, local community). These groups of stakeholders have requirements and expectations regarding the results of the company's activities. In turn, enterprises have certain obligations to stakeholders that are regulated at the legislative level (mandatory obligations) and belong to voluntary obligations.

Keywords: corporate social responsibility; interests of stakeholders; expectations of stakeholders; obligations to stakeholders; socially responsible business

Постановка проблеми. Активне зростання ролі суспільства як чинника розвитку підприємства актуалізує питання соціальної відповідальності бізнесу, що надає можливість підприємствам успішно розвиватися в сучасному динамічному бізнес-середовищі, мати конкурентні переваги на світовому ринку й ефективно використовувати свій потенціал у вирішенні локальних і глобальних проблем людства.

Корпоративна соціальна відповідальність є базовою вимогою сучасного підприємства, своєрідною концепцією, яка повинна враховувати різновекторні інтереси та вимоги суспільства, внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів, докільця в усіх аспектах своєї діяльності та нести відповідальність за вплив своєї діяльності на них як на локальному, так і на глобальному рівні. Підтримка загального соціального добробуту стає для більшості підприємств однією із найважливіших цілей діяльності. Підприємства, які дотримуються засад корпоративної соціальної відповідальності, використовують власні ресурси і можливості на користь суспільства, пропонують соціальну, екологічну та фінансову підтримку тим, хто цього найбільше потребує, допомагають у вирішенні проблем, які не в змоззі вирішити органи державної влади.

Метою дослідження є розвиток теоретичних положень соціальної відповідальності на підприємстві та на цій основі обґрунтування очікувань та зобов'язань стейкхолдерів задля їх забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне бачення розвитку теоретичних і практичних аспектів інтеграції принципів корпоративної соціальної відповідальності у бізнес-середовище представлені в працях Селіверстова Л. С., Лосовська Н. В. [1], Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. [2], Коптєва Г. М., Козуб С. О. [3], Nashchekina O. M., Koptieva N. M., Tymoshenkov I. V. [4], Король С. Я. [6], Краснокутська Н. С., Госн С. К. [7] та інші. Разом з тим потребують більш ґрунтовного доопрацювання такі питання, як дослідження очікувань та зобов'язань соціально-відповідального підприємства за групами стейкхолдерів.

Виклад основних результатів дослідження. У теперішній час близько 80% найбільших світових компаній працюють на засадах корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), з метою досягнення цілей сталого розвитку. Щороку кількість таких компаній збільшується, вони створюють стратегії сталого розвитку, оприлюднюють нефінансові звіти та

створюють окремі структурні підрозділи (департаменти, відділи) корпоративної соціальної відповідальності тощо.

Як відкрита економічна система підприємство здійснює діяльність та розвивається з урахуванням великої сукупності відносин, що формуються у його зовнішньому та внутрішньому середовищі з різними зацікавленими учасниками (стейкхолдерами). Управління підприємством на засадах соціально-відповідального бізнесу є джерелом вигід для самого підприємства та повинно відповідати інтересам зацікавлених сторін у цих взаємовідносинах. Розуміння того, що управління діяльністю підприємства ґрунтується не на філантропії, а на прагматизмі зумовлює необхідність встановлення ключових зацікавлених сторін для кожного підприємства окремо з урахуванням цільових настанов діяльності останнього. Незважаючи на те, що для кожного підприємства склад стейкхолдерів унікальний, для дослідження дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності підприємством можуть бути використані такі їх групи: споживачі товарів (робіт, послуг), працівники, власники та інвестори, суспільство (у вигляді місцевих та

державних органів влади, місцевої громади) [3]. Вказані групи стейкхолдерів найбільш часто використовуються у науковій літературі під час класифікації зацікавлених сторін [8], а також мають вимоги та очікування щодо результатів діяльності підприємства. У свою чергу підприємства мають певні зобов'язання перед стейкхолдерами, що регулюються на законодавчому рівні (обов'язкові зобов'язання) та належать до добровільно узятих (табл. 1-2).

Економічні інтереси підприємства у вигляді зростання прибутку, вартості, економії витрат реалізуються в разі задоволення інтересів учасників економічних відносин, які, враховуючи їх спрямованість, становлять сукупність економіко-екологічно-соціальних інтересів. У цьому симбіозі знаходять відображення особисті (одержання доходу для власника (інвестора) та працівника) та колективні (певні умови праці та розвитку особистості – для працівників; сплата податків, інвестування у розвиток території – для суспільства) інтереси, незадоволення або задоволення у певній мірі яких є ознакою небезпеки для процесів, що організовані відповідно до запитів споживачів процесу.

Таблиця 1 - Очікування за групами стейкхолдерів

Стейкхолдер	Очікування	Закріплені норми	Законодавчі гарантії з боку держави
Співробітники компанії	Достойна заробітна плата, соціальний пакет	Працівники мають право вимагати заробітну платню на рівні не менше, ніж встановлена державою мінімальна заробітна плата та стягувати її у судовому порядку; мають право вимагати соціальний пакет на рівні, проголошеному державою	Закон України «Про оплату праці» [14]
	Безпека праці	Законодавчо регульована сфера	Закон України «Про охорону праці» [15]. Безпека праці в Україні регулюється певними нормативними документами, які об'єднані в систему стандартів безпеки праці
	Кар'єрне зростання	–	–
Власники	Високі показники результатів діяльності, дивідендні виплати	Захист прав акціонерів	Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Принциплів корпоративного управління» [11]
Споживачі	Задоволення попиту, висока якість товарів, послуг, доступні ціни. Реалізація основних бізнес-процесів на засадах екологічного менеджменту	Захист прав споживачів	Закон України «Про захист прав споживачів» [13] Закон України «Про ціни та ціноутворення» [17]
Постачальники	Виконання договірних умов, встановлення партнерських відносин, а також особливі умови поставки окремих видів товарів [10], інші нормативні акти господарського законодавства	Гарантія прав постачальників через розв'язання господарських спорів у суді	Господарський кодекс [5], Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення та поставки виробів народного споживання [10]
Громада	Виконання зобов'язань за всіма аспектами господарської діяльності, податкові відрахування, реалізація заходів щодо розвитку громади; робочі місця, соціальні інвестиції, збереження навколишнього середовища	Розвиток громади за рахунок коштів, які надходять з бюджетів (державного, місцевого). Дотримання законодавчих норм в галузі охорони природного середовища	Податковий кодекс [9], Державний бюджет [12], місцеві бюджети, Закон України про охорону навколишнього природного середовища [16], Закон України про охорону земель [18], Закон України про охорону культурної спадщини [19] та ін.

Джерело: складено автором

Таблиця 2 - Зобов'язання за групами стейкхолдерів

Стейкхолдер	Очікування	Зобов'язання з боку підприємства	
		обов'язкові	добровільні
Співробітники компанії	Достойна заробітна плата, соціальний пакет	Оплата праці на рівні не менше, ніж встановлена на певний період часу мінімальна заробітна плата; оплата лікарняного; оплата відпусток; додаткова заробітна плата за важкі умови праці	Оплата праці на рівні вище, ніж: встановлена мінімальна заробітна плата/середня заробітна плата в галузі/в регіоні/в середньому в компанії/підприємства-конкурента; умови додаткового матеріального стимулювання. Соціальний пакет підприємства: часткова оплата або безкоштовне харчування на робочому місці; транспортування працівників до/після роботи; організація дозвілля; часткова/повна оплата туристичних путівок; часткова/повна оплата абонементів у спортзали
	Безпека праці	Роботодавець повинен забезпечити безпеку робочих місць, умов праці та ін. відповідно до вимог законодавства	Впровадження комплексу економічних, технічних, санітарно-гігієнічних і правових заходів, спрямованих на створення комфортних умов для роботи (облаштування та підтримка у належному стані внутрішніх комунікацій, забезпечення температурного режиму, інженерні та дизайнерські рішення в інтер'єрі; автоматизацію та механізацію основних процесів, впровадження сучасних енергоресурсозберігаючих технологій)
	Кар'єрне зростання	–	Впровадження системи управління діловою кар'єрою на підприємстві
Власники	Високі показники результатів діяльності, дивідендні виплати	Реалізація прав акціонерів	Впровадження системи корпоративного управління; реалізація певної дивідендної політики підприємства (нульового, фіксованого дивіденду, негрошових виплат та ін.)
Споживачі	Задоволення попиту, висока якість товарів, послуг, доступні ціни. Реалізація основних бізнес-процесів на засадах екологічного менеджменту	Реалізація якісних товарів; організація бізнес-процесів з дотриманням санітарних та технічних норм	Впровадження програм для соціально незахищених верств населення (пенсіонери), створення комфортних умов для придбання товарів (дитяча кімната), організація бізнес-процесів на засадах екологічного менеджменту (у торгівлі - використання біоупаковок, видів пакувань із вторинної сировини)
Постачальники	Виконання договірних умов, встановлення партнерських відносин, а також особливі умови поставки окремих видів товарів [10], інші нормативні акти господарського законодавства	Виконання умов згідно з угодою	Побудова партнерських відносин, реалізація суспільних проєктів щодо впровадження ресурсозберігаючих технологій в основні бізнес-процеси, реалізація просвітницьких програм для населення
Громада	Виконання зобов'язань за всіма аспектами господарської діяльності, податкові відрахування, реалізація заходів щодо розвитку громади; робочі місця, соціальні інвестиції, збереження навколишнього середовища	Сплата податків і платежів до бюджетів різного рівня, виконання норм щодо правових, організаційних, економічних технологічних заходів відповідно до екологічного законодавства України	Реалізація проєктів (освітні, спортивні, природоохоронні та ін.) щодо розвитку місцевої громади, збереження природного середовища, культурної спадщини

Джерело: складено автором

Суспільству необхідні успішно працюючі підприємства, адже вони створюють робочі місця, сприяють зростанню добробуту людей, створенню національного і глобального багатства країн.

Висновки. Таким чином, в сучасних складних і динамічних умовах відбувається зміна суспільних цінностей і пріоритетів. Корпоративна соціальна відповідальність спонукає до відповідального ставлення підприємства до якості виробляемого продукту чи наданої послуги, врахування інтересів стейкхолдерів та відповідальність за вплив його діяльності на навколишнє середовище. Корпоративна соціальна відповідальність

виступає одним з ключових факторів успіху в конкурентній боротьбі і досягненні сталого розвитку підприємства. При цьому, необхідність ідентифікації та задоволення потреб ключових груп стейкхолдерів на системній і стратегічній основі призводять до усвідомлення значущості КСВ і пошуку способів її імплементації в корпоративну і бізнес-стратегію. Концепція сталого розвитку є ефективним та апробованим підприємствами інструментом забезпечення сталого розвитку та все частіше стає відповіддю на виклики глобалізації, де соціально відповідальне ведення бізнесу є

важливим чинником інвестиційної привабливості компаній, гарної репутації, зрілого бізнесу.

Список літератури

1. Селіверстова Л.С., Лосовська Н.В. Підходи до формування організаційно-економічного механізму управління соціальною відповідальністю бізнесу // *Економіка та держава*. 2019. №7. С.13–16.
2. Бондарук Т.Г., Бондарук І.С. Економічна природа організаційно-економічного механізму соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник НАСДА*. 2020. № 1–2. С.57–64.
3. Коптєва Г., Козуб С. Соціальна відповідальність як сучасний принцип планування розвитку безпечного бізнесу в торгівлі. *European Cooperation*. Том 2. №46. 2020. С.55–74.
4. Nashchekina O.M., Koptieva H.M., Tymoshenko I.V. (2023) The impact of CSR on financial performance: controversial empirical evidence and reasons behind it. *Вісник НТУ «ХПІ» (економічні науки): зб. наук. пр.*, (1), 73–78. URL: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.1.73>
5. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Король С.Я. Соціальна відповідальність бізнесу: теорія та методологія обліку: монографія. Київ: КНТЕУ, 2016. 416 с.
7. Краснокутська Н.С., Госн С.К. Оцінка загальної задоволеності взаємовідносинами зі стейкхолдерами. *European Cooperation*, №2(42), С. 80–95. URL: <https://doi.org/10.32070/ec.v3i43.55>
8. Коптєва Г.М. Забезпечення економічної безпеки бізнес-процесів підприємства торгівлі: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04 / Харківський державний ун-т харчування та торгівлі. Харків, 2020. 497с.
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 №2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>
10. Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення та поставки виробів народного споживання, а також особливі умови поставки окремих видів товарів: Положення від 25.07.1988 №888. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0888400-88#Text>
11. Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.07.2014 №955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr955863-14#Text>
12. Про Державний бюджет України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
13. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
14. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 №108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>
15. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 № 2694–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
16. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 26.06.91 №1268-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
17. Про ціни та ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 №5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>
18. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 №962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
19. Про охорону культурної спадщини Закон України від 08.06.2000 №1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
20. Bondaruk T.G., Bondaruk I.S. Ekonomichna pryroda orghanizacijno-ekonomichnogo mekhanizmu social'noji vidpovidal'nosti biznesu [The economic nature of the organizational and economic mechanism of social responsibility of business]. *Naukovyj visnyk Nacional'noji akademiji statystyky, obliku ta audytu* [Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing]. 2020. no1–2. pp. 57–64.
21. Koptieva H., Kozub S. Sotsialna vidpovidalnist yak suchasnyi pryntsyp planuvannia rozvytku bezpechnoho biznesu v torhivli [Social responsibility as a modern principle of planning the development of safe business in trade] *European Cooperation*.Tom 2. no 46. 2020. pp. 55–74.
22. Nashchekina O.M., Koptieva H.M., Tymoshenko I.V. (2023) The impact of CSR on financial performance: controversial empirical evidence and reasons behind it. *Bulletin of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" (economic sciences)*, n01, pp.73–78.
23. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]: Law of Ukraine dated 16.01.2003 No. 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
24. Korol, S.Ya. (2016). Sotsialna vidpovidalnist biznesu: teoriia ta metodolohiia obliku [Social responsibility of business: theory and methodology of accounting]. Kyiv: KNTEU.
25. Krasnokutskaya, N. S., & Gosn, S. K. (2019). Otsinka zahalnoi zadovolnosti vzaemovydnoznamy zi steikholderamy [Assessment of overall satisfaction with the relationship with stakeholders]. *European Cooperation*, 2 (42), 80-95.
26. Koptieva H.M. Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky biznes-protseviv pidpryemstva torhivli [Ensuring the economic security of business processes of a trade enterprise] : dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.04 / Kharkivskiy derzhavnyi un-t kharchuvannia ta torhivli. Kharkiv, 2020. 497s.
27. Podatkovi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>
28. Polozhennia pro postavky produktsii vyrobnycho-tekhnichnogo pryznachennia ta postavky vyrobiv narodnoho spozhyvannia, a takozh osoblyvi umovy postavky okremykh vydiv tovariv [Regulations on the supply of products for industrial and technical purposes and supplies of consumer products, as well as special conditions for the supply of certain types of goods]: Polozhennia vid 25.07.1988 №888. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0888400-88#Text>
29. Pro zatverdzhennia Pryntsypiv korporativnoho upravlinnia [On the approval of the Principles of Corporate Governance]: Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 22.07.2014 №955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
30. Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy [On the State Budget of Ukraine]: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>
31. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On the protection of consumer rights]: Zakon Ukrainy vid 12.05.1991 №1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
32. Pro oplatu pratsi [On wages]: Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 №108/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>
33. Pro okhoronu pratsi [On labor protection]: Zakon Ukrainy vid 14.10.1992 №2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
34. Pro oplatu pratsi [On wages]: Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 №108/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text>
35. Pro okhoronu pratsi [On labor protection]: Zakon Ukrainy vid 14.10.1992 №2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>
36. Pro okhoronu navkolyshnogo pryrodnogo sere dovys hcha [On environmental protection]: Zakon Ukrainy vid 26.06.91 № 1268-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
37. Pro tsiny ta tsinoutvorennya [On prices and pricing]: Zakon Ukrainy vid 21.06.2012 №5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text>
38. Pro okhoronu zemel [On land protection]: Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 №962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
39. Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny [On the protection of cultural heritage] Zakon Ukrainy vid 08.06.2000 № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

References (transliterated)

1. Seliverstova L.S., Losovska N.V. (2019) Pidkhody do formuvannia orhanizatsiinoekonomichnogo mekhanizmu upravlinnia sotsialnoji vidpovidal'nosti biznesu [Approaches to the formation of organizational and economic mechanism for managing business social responsibility], *Ekonomika ta derzhava*, vol. 7, pp. 13–16.

Надійшла (received) 08.12.2023

Відомості про авторів / About the Authors

Коптєва Ганна Миколаївна (Koptieva Hanna) – докторка економічних наук, професорка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», професорка кафедри менеджменту; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3082-2094>; e-mail: hanna.koptieva@khi.edu.ua